

(1) בראשית (כה:ו): ולבני הפילגשים אשר לאבקהם נתן אבקהם מתנת נישלחם מעל יצחק בנו בעודנו חי קדמה אל ארץ קדם:

(2) רש"י (שם): הפילגשים - חסר כתיב, שלא היתה אלא פלגש אחת, היא הגר היא קטורה. נשים בכתובה, פילגשים בלא כתובה, כדאמרין בסנהדרין (כא א) בנשים ופילגשים דוד: נתן אברהם מתנות - פירושו רבותינו שם טומאה מסר להם. דבר אחר מה שניתן לו על אודות שרה ושאר מתנות שנתנו לו, הכל נתן להם שלא רצה ליהנות מהם:

(3) רמב"ן (שם): ולבני הפילגשים אשר לאברהם - על דרך הפשט, בעבור שנאמר לו (לעיל כא יב) כי ביצחק יקרא לך זרע, לא בזרע אחר, היו כל נשיו אצלו פילגשים, לא היו נחשבות לנשים, שאין זרען ביורשיו, כי הגר שפחת שרה פילגשו היתה, אבל קטורה לאשה לקח לו. ואם היתה שפחה בביתו ולקחה לפילגש לא היה אומר "ויקח אשה ושמה קטורה", רק תקרא פילגש בכתוב מפני הטעם שפירשתי. ובדברי הימים (א א לב) כתוב ובני קטורה פילגש אברהם:

והנה אברהם לקח לו אשה מבנות כנען, ואם תאמר שהיתה מצרית או מארץ פלשתים, הנה לא שלח אל ארצו ואל מולדתו כאשר עשה בבנו, כי איננו שומר רק זרע יצחק, כי עליו נכרת הברית. ועוד, שלא אמר הכתוב "ויקח אשה קטורה בת פלוני החוי או הפלשתי והמצרי מארץ פלונית" כאשר אמר בנשי עשו (להלן כו לד) וזולתן, אבל הזכיר שמה בלבד כי היא כנענית וקצר ביחוסה, וכן יעשה במקומות רבים כשלא יקפיד בייחוס שלהן. ואולי תקרא פילגש בעבור היותה שפחה ממשפחת העבדים. ואם היתה שפחה בביתו ובא אליה לא יזכיר ייחוסה, כי אין דרך הכתוב להזכיר באמהות רק שמן כענין בולפה ובלהה: ורש"י כתב נשים בכתובה, פילגשים שלא בכתובה כדאמר בנשים ופילגשים דוד בסנהדרין (כא א). ואין הדבר כן, כי לא תקרא פילגש אלא כשהיא בלא קדושין, כי הכתובה מדברי סופרים, והגירסא בסנהדרין פילגש בלא כתובה וקדושין. אבל אפשר שגם בני נח כאשר ישאו להם נשים כמשפטן בבעילה היו נוהגים לכתוב להן מהר ומתן, ואשר רצונה שתהיה להם פילגש וישלח אותה כאשר ירצה ולא יהיו בניה בנוחלים את שלו, לא היה כותב לה כלום. ועל דעת רבותינו (ב"ר סא ד) שהיא הגר, הנה היא פילגש ודאי:

(4) גמרא - מסכת סנהדרין (כא): מאי נשים ומאי פלגשים? - אמר רב יהודה אמר רב: נשים, בכתובה ובקידושין, פלגשים - בלא כתובה ובלא קידושין.

(5) בראשית (לד:יב): הרבו עלי מאד מהר ומתן ואתנה פאשר תאמרו אלי ותנו לי את הנעצר לאשה:

(6) רש"י (שם): מהר - כתובה:

(7) רמב"ן (שם): (יב) מהר ומתן - מהר, כתובה, שהוא הדבר הנתן לכתולה, כדכתיב (שמות כב טז) כמהר הבתולות, והם סבלונות שהבחורים שולחים לכתולות כאשר ישאו אותן. ומתן, מגדנות או כסף וזהב ולאחיה. וכבראשית רבה (פ ז) אמרו מהר, פראנון. מתן, פרא פרנון, והם כתובה ונכסי מלוג בלשון ירושלמי, כלומר שיתן לה הוא משלו נכסים שיהיו שלה כנכסי בית אביה, ויהיו אצלו כנכסי מלוג:

וטעם הפיוס הזה כדי שיתנו אותה לו לאשה ברצון, כי הנערה לא היתה מתרצה אליו וצועקת ובוכה תמיד. וזה טעם וידבר על לב הנערה, ולכך אמר קח לי את הילדה הזאת לאשה, שכבר היא בביתו ובידו ולא יירא מאחיה כי הוא נשיא הארץ, ואיך יגלוה ממנו להוציאה מביתו. והחשק הגדול לשכם כי היתה הנערה יפת תאר מאד, אבל לא סיפר הכתוב ביפיה כאשר עשה בשרה וברבקה וברחל, כי לא ירצה להזכיר יפיה בהיותו אליה למכשול עון, ובשבח הצדיקות דבר הכתוב ולא בזו. וכן לא הזכיר מה נעשה בה אחרי כן:

ועל דרך הפשט עמדה עם אחיה צרורה באלמנות חיות, כי היתה טמאה בעיניהם, כדכתיב אשר טמא את דינה אחותם. ורבותינו נחלקו בה (ב"ר פ יא). והקרוב דברי האומר נטלה שמעון וקברה בארץ כנען, והוא כמו שאמרנו, כי היתה עמו בביתו כאלמנה וזרדה עמהם למצרים ושם מתה ונקברה בארץ. וקבורתה ידועה עד היום בקבלה והיא בעיר ארבאל עם קבר ניתאי הארבלי. ויתכן כי העלה שמעון עצמותיה בחמלו עליה, או שהעלו אותם ישראל עם עצמות אחיה כל השבטים, כמו שהזכירו רבותינו (ב"ר ק יא):

(8) שמות (כב:טז): אם מאן מאן אביה לתתה לו כסף ישקל כמהר הבתולת: ס

(9) רש"י (שם): (טז) כמהר הבתולות - שהוא קצוב חמשים כסף אצל התופס את הבתולה ושוכב עמה באונס שנאמר (דברים כב כט) ונתן האיש השוכב עמה לאבי הנער חמשים כסף:

(10) משנה - מסכת כתובות (נד:): אי על פי שאמר בתולה גובה מאתים ואלמנה מנה, אם רצה להוסיף אפי' מאה מנה - יוסיף. נתארמלה או נתגרשה, בין מן הארוסין בין מן הנשואין - גובה את הכל, מן הנשואין - גובה את הכל, מן הארוסין - בתולה גובה מאתים, ואלמנה מנה, שלא כתב לה אלא על מנת לכתסה. רבי יהודה אומר: אם רצה, כותב לכתולה שטר של מאתים והיא כותבת התקבלתי

ממך מנה, ולא למנה מנה והיא כותבת התקבלתי ממך חמשים זוז; רבי מאיר אומר: כל הפוחת לכתולה ממאתים, ולא למנה ממנה - הרי זו בעילת זנות.

(11) גמ' - מסכת כתובות (נו):

ר' מאיר אומר: כל הפוחת וכו'. כל הפוחת אפי' בתנאה, אלמא קסבר: תנאו בטל ואית לה, וכיון דאמר לה לית לך אלא מנה לא סמכא דעתה, והוויא לה בעילתו בעילת זנות; והא שמעינן ליה לרבי מאיר דאמר: כל המתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל, הא בדרבנן תנאו קיים! קסבר ר' מאיר: כתובה דאורייתא.

(12) רמב"ם - הל' אישות (פרק יב):

הלכה ו: התנה הבעל שלא יתחייב באחד מן הדברים שהוא חייב בהן או שהתנת האשה שלא יזכה הבעל באחד מן הדברים שהוא זוכה בהם התנאי קיים, חוץ משלשה דברים שאין התנאי מועיל בהן, וכל המתנה עליהן תנאו בטל ואלו הן עונתה ועיקר כתובתה וירושתה.

הלכה ח: התנה עמה לפחות מעיקר כתובה או שכתב לה מאתים או מאה עיקר כתובה וכתבה לו שנתקבלה מהן כך וכך והיא לא נתקבלה תנאו בטל שכל הפוחת לכתולה ממאתים ולא למנה ממנה הרי זו בעילת זנות.

הלכה ט: התנת עמו אחר שנשאה שלא יירשנה תנאה בטל ואע"פ שירושת הבעל מדברי סופרים עשו חיזוק לדבריהם כשל תורה, וכל תנאי שבירושה בטל אע"פ שהוא ממון שני' (במדבר כ"ז) בה לחקת משפט, ובשאר הדברים תנאו קיים, כגון שהתנה עמה שאין לה שאר וכסות, על מנת שלא יאכל פירות נכסיה, וכל כיוצא בזה תנאו קיים. /השגת הראב"ד/ וכל תנאי שבירושה בטל אע"פ שהוא ממון שני' לחוקת משפט. א"א חסרון דעת אני רואה בכאן ומה צורך לחקת משפט והיאך אדם יכול להתנות על דבר שלא בא לעולם ואיך יאמר לאביו או לאחד ממורישיו דין ודברים אין לי בנכסים אחר מיתתכם ואין אדם מקנה מה שאין לו בו שום זכות.

הלכה י: כמה מזונות פוסקין לאשה, פוסקין לה לחם שתי סעודות בכל יום סעודה בינונית של כל אדם באותה העיר שאינו לא חולה ולא גרגרן, ומאותו מאכל של אנשי אותה העיר אם חטים חטים ואם שעורים וכן אורז או דוחן או משאר מינין שנהגו בהן, ופוסקין לה פרפרת לאכול בה הפת כגון קטנית או ירקות וכיוצא בהן, ושמן לאכילה ושמן להדלקת הנר ופירות ומעט יין לשתות אם היה מנהג המקום שישתו הנשים יין. ופוסקין לה שלש סעודות בשבת ובשר או דגים כמנהג המקום, ונותן לה בכל שבת ושבת מעה כסף לצרכיה כגון פרוטה לכבוס או למרחץ וכיוצא בהן.

(13) מסכת כתובות (קי):

נשא אשה בא"י וגרשה בקפוטקיא - נותן לה ממעות ארץ ישראל. נשא אשה בקפוטקיא וגרשה בארץ ישראל - נותן לה ממעות ארץ ישראל, רבן שמעון בן גמליאל אומר: נותן לה ממעות קפוטקיא. נשא אשה בקפוטקיא וגרשה בקפוטקיא - נותן לה ממעות קפוטקיא.

גמ'. הכל מעלין לאתווי מאי? לאתווי עבדים. ולמאן דתני עבדים בהדיא, לאתווי מאי? לאתווי מנוה היפה לנוה הרעה. ואין הכל מוציאין לאתווי מאי? לאתווי עבד שברח מחוצה לארץ לארץ, דאמרינן ליה: זבניה הכא וזיל, משום ישיבת ארץ ישראל. הכל מעלין לירושלים לאתווי מאי? לאתווי מנוה היפה לנוה הרעה. ואין הכל מוציאין לאתווי מאי? לאתווי אפי' מנוה הרעה לנוה היפה, ואידי דתנא רישא אין מוציאין, תנא סיפא נמי אין מוציאין. ח"ר: הוא אומר לעלות, והיא אומרת שלא לעלות - כופין אותה לעלות, ואם לאו - תצא בלא כתובה, היא אומרת לעלות, והוא אומר שלא לעלות - כופין אותה לעלות, ואם לאו - יוציא ויתן כתובה. היא אומרת לצאת, והוא אומר שלא לצאת - כופין אותה שלא לצאת, ואם לאו - תצא בלא כתובה; הוא אומר לצאת, והיא אומרת שלא לצאת - כופין אותה שלא לצאת, ואם לאו - יוציא ויתן כתובה.

נשא אשה כו'. הא גופא קשיא, קתני: נשא אשה בארץ ישראל וגרשה בקפוטקיא - נותן לה ממעות ארץ ישראל, אלמא בתר שיעבודא אזלינן; אימא סיפא: נשא אשה בקפוטקיא וגרשה בארץ ישראל - נותן לה ממעות ארץ ישראל, אלמא בתר גוביינא אזלינן! אמר רבה: מקולי כתובה שנו כאן, קסבר: כתובה דרבנן. רבן שמעון בן גמליאל אומר: נותן לה ממעות קפוטקיא. קסבר: כתובה דאורייתא.

(14) מסכת כתובות (י):

איתמר אמר רב נחמן אמר שמואל משום רבי שמעון בן אלעזר: חכמים תקנו להם לבנות ישראל לכתולה מאתים, ולא למנה מנה, והם האמינוהו שאם אמר פתח פתוח מצאתי - נאמן. א"כ, מה הועילו חכמים בתקנתם? אמר רבא: חזקה אין אדם טורח בסעודה ומפסידה. תנא: הואיל וקנס חכמים הוא, לא תגבה אלא מן הזיבורית. קנסא - מאי קנסא? אלא אימא: הואיל ותקנת חכמים הוא, לא תגבה אלא מן הזיבורית. רבן שמעון בן גמליאל אומר: כתובת אשה מן התורה. ומי אמר רבן שמעון בן גמליאל הכי? והתניא: (שמות כ"ב) כסף ישקול כמוהר הבתולות - שיהא זה כמוהר הבתולות ומוהר הבתולות כזה, מכאן סמכו חכמים לכתובת אשה מן התורה; רבן שמעון בן גמליאל אומר: כתובת אשה - אינה מדברי תורה אלא מדברי סופרים!

(15) תוס' (שם):

אמר רב נחמן אמר שמואל חכמים תיקנו כו' - משמע דכתובה דרבנן וכן בהאשה רבה (יבמות פט. ושם) גבי אין לה כתובה קאמר מאי טעמא תקינו לה רבנן כתובה שלא תהא קלה בעיניו להוציאה כו' אלמא סתמא דהש"ס סבר דכתובה דרבנן וקשה דנהגו לכתוב בכתובה כסף זווי מאתן דחזו ליכי מדאורייתא ואור"ת דסמכינן ארשב"ג דמתני' דפרק בתרא (דף קי:) דמייתי לה נמי בסמוך דאמר נותן לה ממעות קפוטקיא דקסבר כתובה דאורייתא וקי"ל כרשב"ג במשנתנו ועוד אור"י דלא קיימא לן כר"ג דאשכחנא רב אשי דהוא בתראה דפליג עליה כדמתרץ לקמן ברייתא (דף יב.) תני כל שלא מושמש אינו יכול לטעון טענת בתולים אלמא החייש לשמא